

I.M. TRUNINA, Y.YU. YAKOVENKO

МЕТОДИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПРИ АДАПТАЦІЇ ДО БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА

Стаття присвячена дослідженню методів оцінки фінансово-економічного потенціалу при адаптації суб'єктів господарювання до мінливих умов бізнес-середовища. У результаті вивчення та критичного аналізу існуючих методів оцінки згруповано шість основних видів підходів, які включають витратний, вартісний, порівняльний, ресурсний, комплексний та результативний із зазначенням їх переваг і недоліків, які варто враховувати при виборі релевантного методу оцінки для конкретного підприємства залежно від його специфіки та умов господарської діяльності. Встановлено, що прийняття економічно обґрунтованих управлінських рішень, а також уникнення можливих негативних тенденцій щодо фінансово-економічного потенціалу потребує систематичного аналізу в умовах внутрішнього та зовнішнього середовища з подальшим виявленням пріоритетних напрямів та можливостей перспективного розвитку. У цьому випадку, економічна оцінка основних показників, які характеризують вплив внутрішніх і зовнішніх факторів на зміну фінансово-економічного потенціалу набуває особливої актуальності. Детальний аналіз літературних джерел дозволив виявити низький рівень пропрацьованості методів комплексної оцінки, орієнтованих на врахування нинішніх динамічних змін для своєчасного виявлення проблем використання фінансових і економічних ресурсів. У результаті дослідження запропоновано алгоритм комплексної оцінки, який передбачає поетапне виявлення внутрішніх і зовнішніх факторів впливу, а також оцінку взаємозв'язку стану та використання фінансово-економічного потенціалу підприємства. Для ідентифікації основних ендогенних і екзогенних чинників запропоновано використання кластерного аналізу та побудову факторних моделей, що уможливить прогнозування динаміки та визначення потенційних ризиків. З метою встановлення взаємозв'язку між різними аспектами фінансово-економічного потенціалу запропоновано використання методу канонічної кореляції для передбачення майбутніх позитивних і негативних явищ і розробки стратегій управління фінансово-економічним потенціалом підприємства. Запропонований метод оцінки, на відміну від існуючих, дозволяє оцінити вплив несприятливих внутрішніх і зовнішніх факторів, що знижують ефективність фінансово-економічного потенціалу.

Ключові слова: фінансово-економічний потенціал; адаптація; бізнес-середовище; оцінка потенціалу; факторний аналіз

I. TRUNINA, Y. YAKOVENKO

METHODS FOR ASSESSING THE FINANCIAL AND ECONOMIC POTENTIAL OF ECONOMIC ENTITIES WHEN ADAPTING TO THE BUSINESS ENVIRONMENT

The article is devoted to the study of methods of assessing the financial and economic potential when adapting business entities to the changing conditions of the business environment. As a result of the study and critical analysis of the existing evaluation methods, six main types of methods have been grouped, which include cost, value, comparative, resource, complex and effective, with an indication of their advantages and disadvantages, which should be considered when choosing a relevant evaluation method for a specific enterprise, depending on its specifics and conditions of economic activity. It has been established that the adoption of economically justified management decisions, as well as the avoidance of possible negative trends regarding the financial and economic potential, requires a systematic analysis in the conditions of the internal and external environment with further identification of priority areas and opportunities for future development. In this case, the economic evaluation of the main indicators that characterize the influence of internal and external factors on the change in financial and economic potential becomes especially relevant. A detailed analysis of literary sources revealed a low level of sophistication of comprehensive assessment methods aimed at considering current dynamic changes for timely identification of problems in the use of financial and economic resources. As a result of the study, an algorithm of complex assessment is proposed, which involves the step-by-step identification of internal and external factors of influence, as well as the assessment of the relationship between the state and the use of the financial and economic potential of the enterprise. To identify the main endogenous and exogenous factors, the use of cluster analysis and construction of factor models is proposed, which will make it possible to forecast dynamics and identify potential risks. To establish the relationship between various aspects of the financial and economic potential, the use of the canonical correlation method is proposed for predicting future positive and negative phenomena and developing strategies for managing the financial and economic potential of the enterprise. The proposed evaluation method, unlike the existing ones, allows you to evaluate the impact of adverse internal and external factors that reduce the effectiveness of the financial and economic potential.

Keywords: financial and economic potential; adaptation; business environment; assessment of potential; factor analysis

Постановка проблеми. Сучасні виклики функціонування промислових підприємств зумовлені мінливістю макросередовища, що значно ускладнює досягнення високого рівня ефективності використання фінансово-економічного потенціалу та його економічну оцінку. Зазначимо, що на сучасному етапі розвитку економіки України фінансова стійкість підприємств значно погіршилась [1, с. 31]. Зокрема, актуальними є питання неефективного використання фінансових та економічних ресурсів у всіх аспектах. Це визначає необхідність всебічного аналізу та застосування відповідного інструментарію для фінансового та економічного регулювання господарської діяльності, що забезпечить запобігання зниження фінансово-економічного потенціалу. Враховуючи це, існуючі методи оцінки фінансово-економічного потенціалу, потребують удосконалення і

більше глибокого опрацювання з метою їх адаптації до сучасних умов господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, свідчить що теоретико-методичний апарат і практичні аспекти оцінки фінансово-економічного потенціалу розглядаються у працях широкого кола вітчизняних та зарубіжних науковців на прикладі підприємств різних галузей промисловості [2–9].

Традиційні методи оцінки засновані на використанні фактичних значень, які характеризують результати фінансово-економічної діяльності підприємства. Проте, необхідно, щоб зазначені термін відображав характер соціально-економічних відносин на сучасному етапі, а методика його оцінки містила інтегральні оціночні характеристики всіх аспектів діяльності підприємства.

Методи оцінки фінансово-економічного потенціалу підприємства повинні враховувати не лише

фактичний стан, а й показники, що дозволяють прогнозувати його майбутнє становище із урахуванням динаміки соціально-економічних змін.

Мета статті. Метою статті є дослідження методів оцінки фінансово-економічного потенціалу господарюючих суб'єктів при адаптації до впливу чинників бізнес-середовища.

Виклад основного матеріалу. Під фінансово-економічним потенціалом підприємства слід розуміти сукупність фінансових і економічних ресурсів суб'єкта господарювання, що відображає можливість реалізації його цілеспрямованої діяльності із урахуванням чинників внутрішнього та зовнішнього середовища. Оскільки розробка універсальної методики є неможливою, так як кожне підприємство володіє унікальним набором фінансових і економічних ресурсів, основні підходи до оцінки фінансово-

економічного потенціалу об'єднані авторами у шість груп (табл.).

Виявлені недоліки у процесі порівняльного аналізу підходів до оцінки фінансово-економічного потенціалу дозволили визначити необхідність такого методу для вирішення досліджуваної проблеми, який насамперед був би спрямований на практичне використання. В основі його реалізації має бути комплексна оцінка, яка б відображала не тільки поточний стан суб'єкта господарювання, але й враховувала перспективи його розвитку під час адаптації.

Комплексний метод базується на вивченні об'єктів як складних економічних систем, які складаються з окремих елементів із численними внутрішніми та зовнішніми зв'язками та дозволяє виявити причинно-наслідкові зв'язки між окремими частинами цих об'єктів.

Таблиця – Наукові підходи до оцінки фінансово-економічного потенціалу промислового підприємства

Підходи	Змістове наповнення	Фінансово-економічні показники оцінки	Переваги	Недоліки
Витратний	оцінка на основі одного показника з урахуванням витрат, необхідних для його відтворення	витратовіддача витратомісткість рентабельність витрат	простота калькулювання та однозначність отриманих результатів	ускладнена оцінка унікальних об'єктів через принцип заміщення
Вартісний	оцінка на основі вартості потенціалу	вартість активів вартість нематеріальних активів чиста вартість цілісного майнового комплексу сукупні витрати прибуток валовий дохід	універсальність застосування до будь-якого об'єкта оцінки	складність у визначенні вартісної оцінки трудових і земельних ресурсів
Порівняльний	оцінка на основі зіставлення з аналогами	сукупний капітал сума чистих активів загальний валовий дохід грошовий потік чистий прибуток середня сума виплачуваних дивідендів	можливість ідентифікувати конкурентні переваги та недоліки, відображає реальну та актуальну ситуацію на основі статистично обґрунтованих даних, простота у використанні при наявності достатньої кількості вихідної інформації	відсутність універсальних метрик для порівняння, неточність результатів через недооцінку галузевих особливостей, макроекономічних умов, стратегічних аспектів розвитку підприємств, а також обмеженість бази порівняння унікальних чи специфічних об'єктів
Ресурсний	оцінка на основі розрахунку показника обороту роздрібно торгівлі та прибутку	ресурсовіддача	дозволяє встановити вплив складової на формування виробничої потужності; виявити невикористані резерви та доцільний рівень витрат на виробничу одиницю	складність визначення розрахункового значення потужності шляхом оцінки максимально можливої віддачі кожної складової ресурсного потенціалу та визначення масштабу якості, ресурсовіддачею і наявністю ресурсів
Комплексний	оцінка на основі інтегральної кількісної оцінки фінансово-економічного потенціалу	загальні динамічні показники та зведені показники оцінки ефективності використання потенціалу показники загальної економічної ефективності використовуваних ресурсів	дозволяє розробити науково-обґрунтовані та ефективні варіанти прийняття управлінських рішень	умовність показника ефективності використання фінансово-економічного потенціалу, оскільки він показує, який рівень виручки відповідає вкладеним фінансовим, матеріальним та трудовим ресурсам
Результативний	оцінка на основі максимально можливої результативності використання ресурсів і детального аналізу впливу факторів на величину результативного показника	ефективність використання потенціалу ефективність виробництва ефективність конкретного потенціалу ресурсної складової	концентрує увагу на проблемні зони та визначення алгоритму дій щодо підвищення ефективності	складність встановлення залежності результуючих показників від факторів

Особливостями сучасного комплексного підходу є динамічність, взаємозалежність та цілісність. Комплексний підхід у економічному аналізі дозволяє розробити ефективні варіанти вирішення завдань, що дає підстави для вибору найбільш доцільних управлінських рішень. Описаний підхід має суттєві переваги порівняно з іншими, оскільки забезпечує комплексність та цілеспрямованість оцінки, оперативність, дієвість, обґрунтованість, точність аналізу та його висновків, що слугує засобом обґрунтування управлінських рішень.

У сучасних динамічних умовах розвитку економічного середовища успіх підприємства значною мірою залежить від його здатності взаємодіяти із зовнішніми факторами впливу [9, с. 246]. Відповідно до такої наукової позиції необхідним є застосування методів комплексної оцінки, орієнтованих на своєчасне виявлення проблем щодо ефективності використання фінансових і економічних ресурсів підприємства.

Так у дослідженні [3], наголошується, що оцінюючи переваги і недоліки різноманітних методик дослідження (аналізу, діагностики, моніторингу) недостатньо використання окремого методичного підходу, оскільки є широкий спектр якісних та кількісних факторів впливу, що варіюється залежно від галузі, виду діяльності, організаційно-правової форми підприємства, тривалості фінансового та операційного циклів тощо.

Враховуючи те, що адаптація це адекватне реагування фінансово-економічного потенціалу підприємства на зовнішні впливи середовища, розвиток та стабілізація роботи підприємства за незмінності його основних характеристик, необхідні методи оцінки, які дають достовірні дані щодо вимірювання певних параметрів діяльності підприємств. Тому важливим є застосування методу оцінки на основі сукупності показників із урахуванням факторів впливу внутрішнього та зовнішнього середовища, що дозволить своєчасно адаптуватися до нових викликів, виявляючи позитивні чи негативні тенденції. На основі вищевикладеного, пропонуємо алгоритм комплексного аналізу фінансово-економічного потенціалу підприємств, який складається із наступних етапів економічної оцінки:

I етап – ідентифікація факторів зовнішнього середовища, що впливають на фінансово-економічний потенціал із використанням методу кластерного аналізу. Результатом цього етапу є обґрунтована класифікація підприємств за ознакою рівня їх фінансово-економічного потенціалу. На основі цього можна аналізувати внутрішні характеристики, тенденції та закономірності рівня та розвитку фінансово-економічного потенціалу підприємства. Зіставлення значень показників підприємств, що діють у загальних економічних умовах, дозволяє встановити наявність відмінностей у рівнях динаміки та мінливості інтегрального індикатора і підійти до вирішення питання про вплив внутрішніх факторів окремих підприємств на рівень фінансово-економічного потенціалу;

II етап – ідентифікація внутрішніх факторів впливу на фінансово-економічний потенціал підприємств з використанням методу факторного аналізу. Його результативність повною мірою визначається якістю побудови детермінованих та стохастичних факторних моделей. Отримані в результаті розрахунків моделі відображають механізми розвитку фінансово-економічного потенціалу підприємств. Змістовне значення прямого факторного аналізу полягає в оцінці впливу індикаторів моделі на приріст її результуючого показника. Якщо між показниками існує детермінована залежність, то використовують елімінування, що передбачає послідовну заміну планової величини кожного фактору на фактичні дані звітного періоду. Від точності визначення основних факторів, що впливають на фінансово-економічний потенціал підприємства багато в чому залежить процес його прогнозування та раціонального управління. Цей метод характеризується універсальністю, простотою обчислювальних операцій, а також можливістю відображення динамічності аналізованих показників;

III етап – оцінка взаємозв'язку двох характеристик фінансово-економічного потенціалу: стану та використання. Поточний стан відображає можливості підприємства, а рівень використання характеризує здатність підприємства розвивати та ефективно використовувати зазначений потенціал. Оцінка взаємозв'язку цих якостей здійснюється за допомогою методу канонічної кореляції.

Важливим аспектом в оцінці фінансово-економічного потенціалу є вибір комплексу показників для проведення розрахунків, які характеризують його стан та ефективність використання. За допомогою запропонованої послідовності оцінка включає:

- статичну оцінку показників, що відображатиме рівень забезпеченості конкретного підприємства фінансовими та економічними ресурсами, а також ефективність їх використання;
- динамічну оцінку показників, що відображатиме фінансовий стан, прибутковість та рентабельність конкретного підприємства;
- адаптивну оцінку показників на основі порівняльної оцінки підприємств;
- інтегральну оцінку, що включає кінцеві критерії використання фінансових та економічних ресурсів, а також фактори, що впливають на фінансово-економічний потенціал підприємства.

Висновки. Таким чином, результати проведеного дослідження свідчать про відсутність єдиного методу оцінки фінансово-економічного потенціалу підприємств, а нестабільні умови їх функціонування вимагають застосування комплексних підходів, що обумовлено посиленням динамічності бізнес-середовища. Дослідження основних показників фінансово-економічного потенціалу має проводитися з метою визначення несприятливих як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, що знижують ефективність діяльності та виявлення резервів її підвищення.

Відмінною особливістю запропонованого алгоритму комплексної оцінки фінансово-економічного потенціалу є його універсальність, простота обчислення та здатність відображати

динамічні зміни внутрішнього та зовнішнього середовища на основі динамічної, адаптивної та інтегральної оцінки показників, що дозволяє забезпечити підґрунтя для раціонального управління з метою адаптації до змін у бізнес-середовищі.

Список літератури

1. Маслак О.І., Гришко Н.Є., Таловер В.А. (2021). Забезпечення фінансової стійкості експортно-орієнтованого підприємства. *Стратегічні перспективи розвитку економічних суб'єктів в нестійкому економічному середовищі* : матеріали V Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. з міжнародною участю, м. Кременчук, 15-17 березня 2021 р. Кременчук : КрНУ, 31-32.
2. Капканець В.С. (2017). Графічна інтерпретація оцінки рівня фінансово-економічного потенціалу підприємств залізничної галузі. *Інтелект XXI*, 1, 72-78.
3. Бикова В. Оцінка та управління фінансово-економічним потенціалом підприємств загальнодержавного значення : монографія. Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2008. 180 с.
4. Нестерова С.В., Ковальчук І.С., Мартин В.В. (2018). Підходи до оцінки фінансового потенціалу підприємства. *Бізнес-інформ*, 10, 267-272.
5. Витвицька У.Я., Штим Ю.В. (2018). Рейтингова оцінка фінансового потенціалу підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 30 (4), 70-74.
6. Ребрик Ю.С., Павлюченко М.А. (2018). Діагностування фінансового потенціалу підприємства на основі застосування оптимізаційної моделі. *Глобальні та національні проблеми економіки*, 21, 378-385.
7. Гудзь О.Є. (2015). Діагностика та управління фінансовим потенціалом підприємства. *Фінанс та оподаткування*, 1, 71-76.
8. Проскурович О.В., Сорока Л.О. (2018). Економетричне моделювання фінансового потенціалу підприємства. *Інфраструктура ринку*, 19, 583-592.
9. Маслак О.О., Безручко О.О. (2013). Особливості оцінювання економічного потенціалу підприємства в умовах циклічних коливань. *Вісник соціально-економічних досліджень*, 1(48), 121-127.
10. Лепейко Т.І., Кривобок К.В. (2015). Адаптаційний потенціал підприємства в конкурентному середовищі. *Економічний аналіз*, 20, 245-250.

References (transliterated)

1. Maslak O.I., Hryshko N.E., Talover V.A. (2021). Zabezpechennia finansovoi stiiikosti eksportno-orientovanoho pidpriyemstva [Ensuring the financial stability of an export-oriented enterprise]. *Stratehichni perspektivy rozvytku ekonomichnykh subiektiv v*

nestabilnomu ekonomichnomu seredovyschi [Strategic prospects for the development of economic entities in an unstable economic environment]: materialy V Vseukr. nauk.-prakt. internet-konf. z mizhnarodnoiu uchastiu, m. Kremenchuk, 15-17 bereznia 2021 r. Kremenchuk : KrNU, 31-32.

2. Kapkanets V.S. (2017). Hrafichna interpretatsiia otsinky rivnia finansovo-ekonomichnoho potentsialu pidpriyemstv zalizorudnoi haluzi [Graphic interpretation of the assessment of financial-economic potential level of iron ore industry enterprises]. *Intelekt [Intelligence]*, KhKhI, 1, 72-78.
3. Bykova V. Otsinka ta upravlinnia finansovo-ekonomichnym potentsialom pidpriyemstv zahalnodержavnogo znachennia [Assessment and management of the financial and economic potential of enterprises of national importance] : monohrafiia. Dnipropetrovsk : Nauka i osvita, 2008. 180 s.
4. Nesterova S.V., Kovalchuk I.E., Martyn V.V. (2018). Pidkhody do otsinky finansovoho potentsialu pidpriyemstva [The Approaches to Estimation of Financial Potential of Enterprise]. *Biznes-inform [Business-inform]*, 10, 267-272.
5. Vytvytska U.Ia., Shtym Yu.V. (2018). Reitynhova otsinka finansovoho potentsialu pidpriyemstva [Rating assessment of the financial potential of the enterprise]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu* [Scientific Bulletin of Kherson State University], 30 (4), 70-74.
6. Rebryk Yu.S., Pavliuchenko M.A. (2018). Diahnostuvannia finansovoho potentsialu pidpriyemstva na osnovi zastosuvannia optymizatsiinoi modeli [Diagnosing the enterprise financial potential by application of the optimization model]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky* [Global and national problems of the economy], 21, 378-385.
7. Hudz O.E. (2015). Diahnostyka ta upravlinnia finansovym potentsialom pidpriyemstva [Diagnostics and Management of Company Financial Potential]. *Finansy ta opodatkuvannia [Accounting and Finance]*, 1, 71-76.
8. Proskurovych O.V., Soroka L.O. (2018). Ekonometrychne modeliuvannia finansovoho potentsialu pidpriyemstva [Econometric modeling of financial potential of the enterprise]. *Infrastruktura rynku* [Market infrastructure], 19, 583-592.
9. Maslak O.O., Bezruchko O.O. (2013). Osoblyvosti otsiniuvannia ekonomichnoho potentsialu pidpriyemstva v umovakh tsyklichnykh kolyvan [Features of assessment of economic potential enterprises in conditions of cyclic fluctuations]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen* [Bulletin of Socio-Economic Research], 1(48), 121-127.
10. Lepeiko T.I., Kryvobok K.V. (2015). Adaptatsiyni potentsial pidpriyemstva v konkurentnomu seredovyschi [Adaptive capacity of an enterprise in competitive environment]. *Ekonomichniy analiz [Economic analysis]*, 20, 245-250.

Надійшла (received) 21.04.2024

Відомості про авторів / About the Authors

Труніна Ірина Михайлівна (Trunina Iryna) – доктор економічних наук, професор, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, завідувачка кафедри бізнес адміністрування, маркетингу і туризму; м. Кременчук, Україна; тел. +380505206448, e-mail: truninairina0@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7416-1830>

Яковенко Ярослава Юрївна (Yakovenko Yaroslava) – Ph.D. з економіки, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, доцент кафедри економіки; м. Кременчук, Україна; тел. +380667449850, e-mail: yaroslavayakovenko@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5042-2701>